

ЛИМАН С. І.

доктор історичних наук, професор, професор кафедри світової політики,  
дипломатії та туристичного бізнесу

E-mail: [s.lyman@karazin.ua](mailto:s.lyman@karazin.ua) ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-0371-7181>

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна  
м. Харків, 61022, майдан Свободи, 4

## ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ ТА ДИПЛОМАТИЧНІ ПРАКТИКИ В КОНТЕКСТІ КОНФЛІКТОГЕННОСТІ ВІДЕНСЬКОЇ СИСТЕМИ (1815-1914)

**АНОТАЦІЯ.** *Вступ.* Актуальність дослідження зумовлена необхідністю глибшого осмислення історичних витоків сучасної системи міжнародних відносин і міжнародного права, значна частина яких бере свій початок у Віденській системі 1815–1914 рр. Аналіз правових принципів і дипломатичних практик цього періоду дозволяє виявити закономірності функціонування механізмів балансу сил, легітимізму, колективної дипломатії як системи попередження глобальних конфліктів, що зберігають своє значення і в сучасному світі.

*Короткий зміст основних результатів дослідження.* У статті здійснено комплексний аналіз дипломатичних та міжнародно-правових аспектів формування Віденської системи міжнародних відносин, що постала внаслідок рішень Віденського конгресу 1814–1815 років, а також характеристик ключових протиріч і причин конфліктогенності нового міжнародного порядку. Розглянуто дипломатичні механізми, які забезпечили функціонування системи, її вплив на розвиток міжнародного права та практики багатосторонніх переговорів. Визначено значення рішень Віденського та інших конгресів і міжнародних форумів XIX – початку XX ст. для формування стабільного міжнародного порядку в Європі та становлення «концерту європейських держав». Підкреслено, що Віденська система прагнула забезпечити мир через принципи колективної безпеки та дипломатичні угоди, проте не змогла повністю нейтралізувати зростання націоналістичних та імперіалістичних прагнень окремих держав. Міжнародне право та дипломатія того часу мали обмежену ефективність через відсутність єдиної правової бази для всіх учасників. У зв'язку з сучасною трансформацією глобального порядку звернення до історичного досвіду функціонування Віденської системи є важливим для розуміння природи міждержавних протиріч.

*Висновок.* Обґрунтовано висновок про те, що Віденська система міжнародних відносин стала важливим етапом розвитку дипломатії та міжнародного права, створивши механізми колективного врегулювання конфліктів і підтримання балансу сил між провідними державами Європи. Водночас внутрішні суперечності системи, протиріччя між великими державами, поява нових акторів, створення воєнно-політичних блоків і порушення статус-кво сприяли зростанню конфліктогенності міжнародного середовища та зрештою призвели до її кризи і початку Першої світової війни.

**КЛЮЧОВІ СЛОВА:** *Віденська система міжнародних відносин, дипломатія, конфлікти, міжнародне право, баланс сил, міжнародні конгреси..*

**Як цитувати:** Лиман С. І. Правові принципи та дипломатичні практики в контексті конфліктогенності Віденської системи (1815-1914). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Право»*. 2026. Вип. 41. С. 95-105. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2026-41-08>

**In cites:** S. I. Lyman (2026) Legal principles and diplomatic practices in the context of the conflict-prone nature of the Vienna system (1815–1914) *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series "Law"*, (41), P. 95-105. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2026-41-08> (in Ukrainian)

**Постановка проблеми.** У червні 1815 року з різницею всього 9 днів відбулися дві події, які мали виключно важливе значення в історії міжнародного права та дипломатії. 9 червня столиця Австрії вирішилася від тягара дев'ятимісячної роботи європейських монархів і дипломатів Генеральним актом Віденського конгресу [1], а 18 червня під Ватерлоо було остаточно розгромлено Наполеона, який так і не зумів знизити його рішення. Голоси дипломатів у Відні та грім імператорських гармат біля нікому до цього невідомого бельгійського села стихли майже одночасно. Через багато

років Віктор Гюго у своєму знаменитому романі «Знедолені» з часткою провіденціалізму писав: «Перемога Бонапарта при Ватерлоо вже не входила до намірів XIX століття. Готувалася інша низка подій, де Наполеону не було місця» [2, р. 123].

Ці події розтяглися майже на сто років і увібрали в себе те, що прийнято називати в науці Віденською системою міжнародних відносин (1815-1914). Віденська система сформувала нові правові засади та дипломатичні практики, актуальні і для сьогодення [3, р. 4, 12, 20, 35, 39–45, 48–55].

Пішли в минуле еполети, плюмажі, жабо та гусячі пір'я, які клювали на віденських столах вміст срібних чорнильниць, але збереглися вперше сформульовані поняття «великі держави», чітка структура дипломатичних рангів, механізми колективної дипломатії. Так саме як і залишилися спокуси сильних світу цього порушувати міжнародне право заради державних інтересів, поперемінно, залежно від політичної кон'юнктури, то використовуючи договори як обгортку, в яку загортають справжні, часто агресивні цілі своїх країн, то називаючи договори «клаптиком паперу» (відповідь німецького канцлера Т. Бетман-Гольвега британському послу Е. Гошену в 1914 р. на звинувачення щодо порушення угоди про нейтралітет Бельгії) [4, р. 539].

Роль дипломатії в збереженні або порушенні міжнародного права, як завжди, залишалася подвійною – в залежності від інтересів та військової могутності їх держав. Недаремно, немов епітафією Віденській системі, пролунали в роки Першої світової незабутні слова військово-морського міністра США Д. Деніелса: «Армія – це люди, зібрані разом з єдиною метою: виправляти помилки дипломатів». У зв'язку з цим звернення до аналізу міжнародно-правових принципів та дипломатичних практик в контексті конфліктогенності Віденського порядку є надзвичайно важливим для розуміння стану сучасної Постбіполярної системи міжнародних відносин і тих наслідків, які можуть мати для неї конфлікти, ініційовані як авторитарними так і демократичними країнами.

#### **Стан наукового дослідження теми.**

Проблема становлення і розвитку Віденської системи міжнародних відносин, її правових принципів та дипломатичних практик в контексті конфліктогенності самої системи ще не отримала остаточного наукового вирішення і зачіпалася лише побіжно, в контексті дослідження або історико-правових, або історико-дипломатичних, або військово-історичних її аспектів. Серед них – праці І. Брюлі, А. Марлеку, А. Еміні, П. В. Шрьодера, присвячені загальному аналізу особливостей Віденської системи [5, р. 271-276; 6; 7, р. 683], зокрема в історіографічних розвідках (С. Лиман) [8] та у виданнях з історії дипломатії взагалі (Дж. Блек, Г. Кіссинджер) [9; 10], аналіз значення як самого Віденського конгресу (С. Гервас, Т. Чепмен, В. Ціватий) [11; 12; 13; 14; 15; 16], так і конгресів Священного Союзу як інструменту встановлення міжнародного правопорядку (Г. А. Дельфінер, Х. Духхарт, Р. Лесаффер, В. О. Осташова, Є. А. Липій) [17; 18; 19; 20, с. 448],

характеристика головних рис інституту нейтралітету та нейтралізованих територій упродовж XIX – на початку XX століття (Аббенхейс М., Роянова І.) [3; 21], зміни, що відбулися внаслідок війн на політичній мапі Європі (І. Срібняк) [22], дипломатичних нормах та в дипломатичного протоколу та етикету (М. Г. Окладна, В. А. Сливна, Ж. Феррагу) [23; 24], значення дипломатичних та політичних колізій, що призвели до руйнування основ Віденської системи та початку Першої світової війни (С. Й. Бобилева, С. М. Гакман, Л. М. Жванко, О. М. Кадол, А. М. Киридон) [25]. Окремий напрям досліджень – біографічні та біоісторіографічні роботи, наприклад публікації Д. Брауна, С. Лимана, А. Палмера, присвячені діяльності видатних дипломатів того часу К. фон Меттерніха, Г. Палмерстона та ін. [26; 27; 28; 29], праці, в яких розглядається сутність «Європейського концерту» як політико-дипломатичного міжнародно-правового механізму консультацій великих держав, який дозволяв стримувати великі війни (Б. С. Гюльбой, Р. Елорд, К. Ласкюретс) [30; 31; 32], глобальна конструкція міжнародного права у XIX столітті, витоки міжнародного правового порядку миру та справедливості (С. Гарріс, А. Б. Лорка) [33; 34] та вплив XIX століття на сучасне міжнародне право (М. Паккайзер, Е. Сантос) [35; 36]. Таким чином проблематика правових принципів і дипломатичних практик Віденської системи досліджена у науковій літературі фрагментарно, переважно в контексті загальної історії міжнародних відносин XIX – початку XX століття. Водночас питання їхнього впливу на конфліктогенність міжнародного середовища розкрито недостатньо й потребує подальшого комплексного аналізу.

Метою статті є комплексний аналіз правових принципів і дипломатичних практик Віденської системи у контексті їх впливу на формування та загострення конфліктогенності в європейському міжнародному середовищі в період 1815–1914 рр., а також виявлення суперечностей між задекларованими нормами міжнародного права та реальними механізмами міждержавної взаємодії.

**Основні результати дослідження.** Період від 1815 до 1914 року в історії європейської та світової дипломатії й міжнародного права був етапом відносної стабільності та поступового розвитку міжнародних відносин, що ґрунтуються на нових політичних принципах, вироблених після Наполеонівських воєн. Віденський конгрес 1815 року та його Заключний акт, стали важливою віхою, що заклали основи для створення другої за часом системи

міжнародних відносин, яка проіснувала майже ціле століття [1]. Цей Віденський конгрес деякі сучасні дослідники розглядають як «прообраз єдиної Європи» [15, с. 167], як головну подію в історії дипломатії, що змінила підхід до дипломатичної практики з двосторонньої на багатосторонню [6]. Разом з цим існує думка К. Ласкуреттеса, що учасники конгресу виробили «лише невелику частину правил, які стали потім визначати Віденську систему» [32, р. 4].

Віденська система була спрямована на утримання миру в Європі, підтримку балансу сил, на врегулювання військово-політичних і контрибуційних питань з переможеною Францією, що виникли після падіння Наполеонівської імперії [7, р. 683]. Цей політичний баланс сил підтримувався через альянси та дипломатичні союзи між великими державами: Австрією, Великою Британією, Пруссією, Росією, Францією, причому цей термін «великі держави» виник і набув поширення в дипломатичних колах саме в добу Віденської системи. Для їх позначення вже у XIX ст. використовували також термін «пентархія», який вживається й сучасними дослідниками [20, с. 448; 16, с. 100]. Втім деякі вчені вимагають більшої конкретності під час застосування терміну «баланс сил» щодо міжнародного порядку 1815-1914 років. Так Р. Роузкренс критикує твердження своїх опонентів, що стан «балансу сил» сам по собі автоматично гарантує мир, і наполягає на більш ретельному вивченні ідеології, господарської політики, міжнародних економічних взаємозв'язків між державами для його кращого розуміння [37, р. 137-166].

Головними особливостями Віденської системи було те, що вона охоплювала майже всі європейські держави, за винятком Османської імперії; замість знищення чи поділу іншої великої держави метою міжнародного суперництва було приєднання окремих територій та отримання контрибуцій; складовими Віденської були не лише окремі держави, але й їхні союзи та коаліції; через активну колоніальну експансію та остаточне формування колоніальних імперій провідних держав Віденська система хоча і залишалася переважно європоцентричною, поступово набувала світового масштабу. Віденський конгрес і створена за результатами його роботи міжнародна система керувалися принципами політичної рівноваги і легітимізму, тобто відновлення старих монархічних порядків і колишніх династій, що були скинуті Французькою революцією і Наполеоном [38, р. 165-183]. Відомий британський дослідник Т. Чапмен називає Віденський порядок «системою конгресів», підкреслюючи но-

вий рівень дипломатії того часу, високий ступень керованості міждержавними процесами. Встановлена у Відні «система конгресів» розглядається як новий міжнародний дипломатичний формат, що став моделлю для наступних мирних конференцій у Європі [12, р. 60-81].

Для позначення більш гармонійних міждержавних відносин Віденської системи традиційно використовується термін «Європейський концерт» – міжнародно-правовий механізм, в рамках якого провідні держави могли б вирішувати конфлікти мирним шляхом через дипломатичні переговори [10, р. 5]. Як зазначає Б. С. Гюльбой, «Концерт Європи» був системою, побудованою з метою підтримки статус-кво між європейськими державами, а засоби, на яких ґрунтувалася ця система, були сформовані під час Віденського конгресу» [31, р. 144]. Це був новий етап у розвитку міжнародних відносин: сформувалася нова підсистема, яка створювала модель взаємодії держав, а її метою було запобігання вирішенню міжнародних конфліктів через війну. В науці переважно зберігається майже хрестоматійне трактування сутності «Європейського концерту», який, на думку американського дослідника Р. Елрода, «був свідомою і досить успішною спробою створити стабільну і мирну систему міждержавних відносин» [30, р. 159].

Втім, не всі дослідники згодні з тим, щоб бачити в «Європейському концерту» «досить успішну спробу» створення такої стабільної та мирної системи. Є всі підстави погодитися з головними висновками доповіді американського дослідника К. Ласкуреттеса, члена впливової у сучасному світі аналітичної корпорації RAND, що займається дослідженням найважливіших стратегічних проблем. Розглядаючи підходи представників трьох наукових напрямів (реалізму, лібералізму, конструктивізму) К. Ласкуреттес наполягав, що Концерт Європи «найбільше наближався до поєднання ліберальної та конструктивістської перспектив». «Коли йдеться про європейську систему XIX століття, – підкреслював американський дослідник, – реалісти є скептиками Концерту, стверджуючи, що Концерт насправді ніколи не існував, або що він складався лише з високопарної риторики, яка мала незначний відчутний вплив на поведінку держав.... Вчені ліберального напрямку міжнародних відносин, навпаки, розглядають Концерт як примітивну, але успішну версію міжнародної організації, що займається посередництвом у конфліктах... Нарешті, конструктивісти міжнародних відносин менше зосереджуються на цих формальних інституційних процесах і натомість харак-

теризують Концерт як успішний приклад нормативної конвергенції та консенсусу між великими державами Європи, які, залежно від конкретної версії, розвинули колективні наміри та інтереси або навіть спільну транснаціональну ідентичність» [32, р. 2-3]. До табору реалістів, на думку К. Ласкуреттес, належали Дж. Міршаймер, К. Каган, М. Рендалл, Б. Сланчев, до ліберального напрямку - Р. Джервіс, К. Капчан, Д. Ліндлі, Дж. Ікенберрі, до конструктивістів - Б. Кронін, М. Л. Хаас, П. В. Шрьодер [32, р. 2-3].

Аналітична доповідь К. Ласкуреттеса істотно уточнює різноманітність поглядів дослідників на сутність і значення Європейського концерту в міжнародно-правовому полі доби Віденського порядку. Одночасно з К. Ласкуреттесом багато в чому схожу думку висловив французький дослідник І. Брюле, який вказував, що історики нерідко використовують вираз «Концерт Європи» у різних сенсах – або як нову дипломатичну практику, зокрема багаторонню дипломатію, або як міжнародну систему з її кількома балансами сил, загальними правовими нормами та загальними цивілізаційними цінностями [5, р. 271].

Головним простором взаємодії дипломатів в той період залишався Старий Континент. Віденська система ґрунтувалася на спільних домовленостях держав-переможниць і Франції щодо збереження територіального і політичного статус-кво в Європі та передбачала можливість їхнього колективного втручання у внутрішні справи країн, де виникла загроза революційних і національно-визвольних рухів [13, с. 20-21]. Саме з цією метою монархи і дипломати Австрії, Пруссії, Росії створили у 1815 р. Священний Союз, до якого приєдналася більшість монархій європейського континенту. Ось чому вже перший конгрес Священного союзу у 1818 р. в Аахені сучасний німецький вчений Х. Духхардт назвав «новаторським» в історії дипломатії [18], а бельгійський історик міжнародного права Р. Лесаффер у своїй публікації «Аахенський конгрес та завершення Віденської системи» як її назвою, так і змістом доводив, що Віденська система остаточно склалася саме на Ахенському конгресі [19]. Разом з тим вже сучасники Віденської системи, наприклад, харківський історик В. К. Надлер, автор п'ятитомної праці «Імператор Олександр I та його ідея Священного союзу» визнавав, що Священний союз виявився лише тимчасовою формою нового міжнародного порядку [27, р. 86]. Це було пов'язано і з різними цілями його учасників; спостерігалася напруга перш за все між ідеалістичною концепцією

миру, яку сповідував Олександр I з його баченням Союзу як інструменту морально релігійного порядку, й можливості для нового міжнародного співробітництва і реалістичною дипломатичною політикою канцлера К. Меттерніха, який прагнув використати Союз для зміцнення австрійської позиції і стримування революційних рухів [17, р. 127-150].

У цей період дипломатія стає більш регулярною і формалізованою. Дипломатичні відносини організовували не лише через двосторонні угоди, але й через створення системи регулярних міжнародних зустрічей і конференцій [36]. Особливо важливими були конференції та конгреси, де представники великих держав обговорювали актуальні питання міжнародної безпеки і стабільності. Це дозволяло урядам і дипломатам підтримувати міжнародний порядок, намагаючись не допустити нових масштабних воєн, подібних Наполеонівським. Генрі Кіссінджер у своїй відомій книзі «Дипломатія» так писав про Віденську систему: «Як не парадоксально, але цей міжнародний порядок, який створювався з усією очевидністю найбільше заради балансу сил, ніж будь-який із попередніх та наступних порядків, найменше спирався на силу для його підтримки» [9, с. 71].

Важливу роль у дипломатичних процесах того часу відігравали постійні посольства та міністерства закордонних справ, що стали головними осередками для координації зовнішньої політики великих держав. Віденська система була періодом формування так званої «класичної дипломатії». Згідно з Віденським протоколом від 7 березня 1815 р. вже склалася однакова ієрархія дипломатичних рангів (посол, посланник, повірений у справах), розроблено і затверджено спільні норми щодо мирного врегулювання конфліктів, правил ведення війни, статусу військовополонених тощо [24, р. 82]. Це стосувалося і протоколу вручення вірчої грамоти, що залишається обов'язковим в двосторонніх відносинах до нашого часу [23, с. 29].

Дипломатія Віденської системи ставала більш впливовою завдяки важливим політичним постатям того часу. Одним із ключових архітекторів цієї системи був Клемент фон Меттерніх, австрійський канцлер, який тривалий час очолював зовнішню політику Австрії та активно впливав на міжнародні процеси в Європі. Недарма деякі дослідники – сучасники цієї системи – називали її «Система Меттерніха» [8, с. 79; 27, р. 81], а сучасний автор А. Палмар свою відому монографію озаглавив «Меттерніх: радник Європи» [29]. Меттерніх

увійшов в історію як послідовний прихильник легітимізму, консерватизму, абсолютизму, як ворог ліберальних віянь, тим більше – революцій [26, с. 378], він вважався символом консервативної стабільності і прагнув зберегти європейський статус-кво через систему колективної безпеки, що була заснована на регулярних дипломатичних переговорах та контролі за змінами у міжнародному порядку. Великим дипломатом того часу був і відомий британський політик Генрі Пальмерстон, який в середині XIX ст., навіть у розпал «Великої гри» (тривалого геополітичного суперництва з Російською імперією в Центральній Азії) наголошував: «У Британії немає вічних ворогів, у Британії немає вічних друзів. У Британії є лише вічні інтереси» [28].

Одним із найбільших досягнень дипломатії Віденської системи стало встановлення в Європі балансу сил, який дозволив уникнути масштабних воєн в Європі протягом майже 40 років. Система балансування сил передбачала, що будь-яка спроба однієї держави зазнає протидії з боку інших великих держав. Новий міжнародний порядок виявився досить міцним; він, як стверджують автори багатьох досліджень, був добою «відносного миру» [11, р. 30-33].

Як зазначається в українській історіографії, «Віденський конгрес створив прецедент регулярного скликання міжнародних конференцій великих держав, під час яких вони отримали можливість обговорювати й знаходити шляхи для ефективного розв'язання міжнародних проблем», а «історичні наслідки і правові норми, закріплені на Віденському конгресі, продовжували вдосконалюватися й адаптуватися до нових реалій часу вже під час роботи наступних міжнародних інституцій (конгресів і конференцій): Паризького конгресу (1856 р.), Берлінського конгресу (1878 р.), Берлінського (Африканського) конгресу (1884–1885 рр.)» тощо [14, с. 235].

В цей період набуло подальшого вдосконалення міжнародне право. Сучасні автори визнають роки Віденського порядку добою, що докорінно змінила міжнародне право і відзначають, що його перетворення з філософського дискурсу на практичну правову систему у цей період створило міцні інституційні рамки та теоретичні підходи, які продовжують формувати сучасну міжнародно-правову практику [36]. Так, на думку А. Б. Лорки, «міжнародне право стало глобальним правовим порядком лише протягом дев'ятнадцятого століття» [34, р. 475], С. М. Харріс наполягає на тому, що в XIX ст. відбувалося «глобальне формування

міжнародного права», хоча «історія міжнародного права завжди була євроцентричною» [33, р. 303], а за словами М. Ф. Паккайзера, до змін у міжнародному праві XIX-го та початку XX-го століть призвели глобалізація та фундаментальні трансформації; «з огляду на повсюдну боротьбу за вплив між великими державами, на міжнародній арені здобув оберти рух, який прагнув базувати міжнародний порядок на правилах та захищати мир через міжнародні органи врегулювання спорів» [35]. Гаазькі мирні конференції (1899, 1907), Панамериканські конференції (1889, 1901, 1906) та Вашингтонська конференція (1907) були першими важливими кроками в цьому напрямку.

Перша та Друга Гаазькі мирні конференції 1899 і 1907 років стали ключовими етапами кодифікації міжнародного гуманітарного права та формування норм мирного врегулювання конфліктів. Перша конференція, скликана за ініціативою російського імператора Миколи II, ухвалила конвенції про мирне врегулювання міжнародних спорів, закони і звичаї сухопутної війни, а також застосування принципів Женевської конвенції до морської війни, водночас проголосивши декларації щодо заборони токсичних газів, експансивних куль та метання снарядів з повітря. Друга конференція розширила ці норми, деталізувавши права нейтральних держав, статус торгових і військових суден, постановку мін та правила морської війни, ухваливши 13 конвенцій, що систематизували сухопутне та морське право війни й закріпили механізми міжнародного арбітражу [39]. Рішення обох конференцій закріпили важливі засадничі принципи ведення війни, визначили відповідальність держав, що беруть участь у воєнних діях, заклали фундамент сучасного міжнародного права, визначивши основні принципи ведення війни та мирного врегулювання конфліктів, які залишаються актуальними й сьогодні [40, р. 40-60].

За оцінками різних авторів у період 1815–1914 рр. відбулося понад 1000-1500 різноманітних міжнародних конференцій та засідань міждержавних комісій. Лише так званих пацифістських конгресів миру в 1889–1914 рр. було проведено 25, а також 19 пацифістських міжпарламентських зустрічей, зокрема на міжпарламентській зустрічі в Христіанії (сучасний Осло) були присутні 468 делегатів з 18 країн [41, р. 219-220]. Така інтенсивність – свідчення розвитку міжнародного права, успіхів дипломатії, існування відповідних механізмів та атмосфери певної довіри до співрозмовників, процесу партійного будівництва, зокрема

створення робочих і лівих партій, що використовували переважно пацифістську риторику.

В цей період виникло декілька впливових професійних організацій для систематизації норм міжнародного права. Наприклад у 1873 р. одинадцять відомих юристів-міжнародників створили у бельгійському Генті Інститут міжнародного права. Такі організації об'єднували як науковців, так і практиків, що працювали у галузі права, створюючи інтелектуальні та професійні мережі, які протягом тривалого часу мали значний вплив на дипломатичну практику та розвиток норм міжнародного права [42, р. 39-40].

В другій половині XIX ст. було створено і перші технічні міжнародні організації, такі як Всесірний телеграфний союз (1865 р.) і Всесірний поштовий союз (1874 р.), що наочно продемонструвало зростаючу роль міжнародного права в регулюванні практичних міждержавних відносин. Ці організації стали передвісниками того, що вчені того часу називали «адміністративним правом міжнародного співтовариства».

Міжнародні організації створювалися головним чином за участю європейців та у Європі й поширювали свій вплив майже на увесь світ. Доцільно вказати у зв'язку з цим, що, наприклад, А. Б. Лорка критикує поширену тезу, що міжнародне право XIX століття було процесом європейської експансії. На його думку, міжнародне право стало універсальним, коли юристи з Японії, Османській імперії, латиноамериканських держав, «привласнили» європейську правову думку. Класичне міжнародне право визнавало рівність лише серед «цивілізованих націй», тоді як інші народи були позбавлені суверенітету та рівності. Ось чому, доводить А. Б. Лорка, міжнародне право не було нав'язане незахідним народам, а було модифіковане неєвропейськими юристами [34, р. 475].

В часи Віденської системи були сформульовані і прийняті нормативні акти про мирне рішення міжнародних суперечок і про закони і звичаї війни - Женевська конвенція 1864 р. та 1906 р., Санкт-Петербурзька декларація 1868 р., Декларація Брюссельської конференції 1874 р., до практики міжнародних відносин увійшли переговори про обмеження і скорочення озброєння. Наприклад, Перша Женевська конвенція 1864 року спрямовувалася на полегшення умов для поранених та військових, а також на забезпечення захисту цивільного населення під час війни. Женевська конвенція 1906 року розширила ці положення, включивши додаткові правила щодо поведінки з вій-

ськовополоненими. Вперше було визнано гуманітарні права під час війни і встановлені міжнародні стандарти для лікування поранених та ведення бойових дій [43].

У міжнародному праві впродовж XIX – початку XX ст. були укладені найбільш значущі міжнародні договори, що вплинули на подальший розвиток інституту нейтралітету та нейтралізованих територій. Як зазначається в сучасній українській науці міжнародного права, більшість з розглянутих угод застосовували поняття «нейтралітет» для позначення режиму нейтралізованих територій (зокрема, Додатковим трактатом про Краків 1815 р., Лондонським договором 1864 р., Карлстадською Конвенцією 1905 р. та ін.) [21, с. 354]. На думку сучасної дослідниці М. Аббенхейс, саме нейтралітет, як інструмент дипломатії та державного управління був важливою складовою Віденської міжнародної системи, потужним інструментом, що використовується великими та малими державами для вирішення спорів, стабілізації міжнародних відносин та просування різних інтересів усередині та за межами континенту. Нейтралітет, зокрема, сприяв безпрецедентній індустріалізації, глобалізації, встановленню європейськими державами економічної та політичної гегемонії в усьому світі [3]. Проте, наприклад, нейтралітет Бельгії, встановлений Лондонським договором 1839 р. [44], не став надійним захистом її території від агресії Німеччини у 1914 році.

Проте Віденська система не могла назавжди вирішити усі міжнародні суперечності та зіткнулася зі справжніми викликами зіткнулася вже в перший період свого існування. Вже Іспанська революція 1820–1823 рр., Неаполітанська революція 1820–1821 рр., Грецька революція та її тривала війна за незалежність від Османської імперії 1821-1829 рр. сприймалася деякими істориками XIX століття, наприклад В. К. Надлером, як криза «системи Меттерніха», оскільки той тривалий час пригнічував будь-який визвольний рух у Європі, але не зміг протидіяти грекам [8, с. 81-82]. Адріанопольський договір 1829 р. хронологічно наближав Європу до подій наступного 1830 р. (Французька та Бельгійська революції), якими фактично завершувався перший період існування Віденської системи.

В цьому сенсі з В. К. Надлером по суті згоден сучасний британський автор Т. Чепмен, який позначає проміжок часу 1830-1914 рр. як «Розпад врегулювання», встановленого Віденським конгресом [12, р. 82-92].

Це означало, що й надалі нові революційні та націоналістичні рухи пізніше постав-

лять під сумнів авторитарні політичні структури.

Одним з основних недоліків Віденської системи була її недостатня гнучкість, що ускладнювало її адаптацію до нових умов. Коли у 1848-1849 рр. в багатьох країнах Європи спалахнули революції (т. зв. «весна народів»), вони продемонстрували її слабкість у підтримці існуючих соціально-політичних порядків, а принцип збереження старих монархій не враховував зростаючі національні рухи, прагнення народів до незалежності, зокрема в Італії [22, с. 95-107] та Центральній Європі [27, р. 83]. Це було пов'язане з тим, що монархи Європи вважали будь-які революційні виступи як зазіхання на легітимний порядок існуючої Віденської системи.

Як зазначають у своєму відомому дослідженні Е. Бест, Ю. М. Ханхімякі, Й. А. Майоло, К. Е. Шульце, «загальний мир був порушений Кримською війною 1853-1856 років, а потім трьома війнами великої держави за об'єднання Італії та Німеччини в період з 1859 по 1871 роки» [45, р. 6-7]. Дійсно, відсутність ефективної відповіді на вищевказані процеси призвела до війн, зокрема, до Франко-прусської війни 1870-1871 р., за результатами якої виникла Німецька імперія. Франкфуртський мир 1871 р., що завершив франко-прусську війну і зафіксував нові геополітичні зміни в Європі був по суті тимчасовою спробою заморозити конфлікт між двома найпотужнішими континентальними державами Західної Європи, жодна з яких не була повністю задоволена його умовами. Намагання нових акторів – об'єднання Німеччини та Італії, а також Австро-Угорщини змінити існуючий статус-кво поєднувалося з їх бажаннями долучитися до колоніальних перегонів, в яких першість належала Англії та Франції. Найбільшою колоніальною імперією стала Британська. Варто зазначити, що хоча сам термін «колоніалізм» та «колонізація» був відомий ще англійському правознавцю і філософу Джеремі Бентаму на зламі XVIII-XIX ст. [46, р. 401-432], сучасний український дослідник І. А. Хижняк для позначення Британської колоніальної імперії використовує термін «Англійська “заморська” колоніальна субрегіональна підсистема» [47, с. 64].

Серйозним викликом для дипломатії країн Європи стало й посилення позаєвропейських акторів, перш за все США та Японії, що не було передбачено творцями Віденської системи. На зламі XIX–XX ст. відбулося формування блокової системи – Троїстого Союзу і Антанти, які протистояли один одному. Ця

схема альянсів створювалася не для підтримання балансу сил, а для руйнування існуючого status quo, вона розхитувала Віденську систему, хоча самі принципи Віденської системи не лише визначили напрямок європейської дипломатії того часу, але й справили значний вплив на розвиток міжнародних відносин в цілому, зокрема у наступному XX столітті. Дипломатія на зламі XIX–XX ст. була зосереджена на утвердженні потужних союзів між великими державами. Ця альянси створювали велику напругу, будь-яке локальне зіткнення могло перерости у глобальну війну. Відбувалася швидка поляризація елементів міжнародної системи, в якій головним протиріччям чим далі тим більше ставала боротьба за переросподіл світу між великими державами, перш за все англо-німецький колоніальний антагонізм.

Тому подальше зростання протиріч між великими державами, гонка озброєнь, економічні та соціальні зміни, колоніальне суперництво, боротьба за переросподіл світу, ідеї націоналізму, що набирали популярності, призвели до початку Першої світової війни (1914-1918), яка зруйнувала цю систему разом з чотирма імперіями (Австро-Угорською, Німецькою, Османською, Російською). Дипломатичні зусилля з метою зупинити війну тривалий час виявлялися марними [25]. Ключовим документом, який став проектом мирного договору і який погодилися обговорювати країни Четвертого Союзу, були «Чотирнадцять пунктів» президента США Вудро Вільсона, представлені ним у посланні до Конгресу 8 січня 1918 р. [48, р. 3-8]. Вони і заклали основу формування міжнародно-правового поля нового Версальсько-Вашингтонського порядку, що виник на руїнах Віденської системи.

**Висновки.** Таким чином, міжнародне право та досягнення дипломатії в період Віденської системи (1815–1914 роки) не змогли попередити конфліктогенність цієї системи, оскільки основна увага була зосереджена на стабільності і балансі сил у Європі, що виявилось недостатнім для уникнення великих військових конфліктів. Віденська система намагалася створити мир через принципи колективної безпеки та дипломатичних угод, проте ці заходи не змогли врахувати глибокі націоналістичні і імперіалістичні прагнення, які виникали в окремих державах. Хоча міжнародне право прагнуло утримати мир, його механізми не були достатньо ефективними для вирішення розбіжностей, що виникали між великими державами. Міжнародна дипломатія того часу також була обмежена в своїх можливостях через відсутність спільної правової бази, що

могла б застосовуватися до всіх учасників. В результаті, потужні імперії намагалися задовольнити свої амбіції через зростання військових альянсів, що створювало напруження серед менших країн.

Ці структури дипломатії та міжнародного права також не змогли вирішити проблему зростаючої конкуренції за колонії, яка призвела до спалахів місцевих воєн. Міжнародні договори, такі як договір 1871 року між Францією та Німеччиною, хоча й встановлювали тимчасову стабільність, але не враховували нових сил, таких як соціалістичні рухи чи на-

ціоналістичні настрої в менших країнах. Дипломатичні механізми, зокрема система конференцій та угод, часто були інструментами, які тільки підтверджували статус-кво, не даючи змоги ефективно реагувати на глобальні зміни. Віденська система також не змогла забезпечити справедливий розподіл сил у Європі, що створило умови для зростання напруженості між державами, котрі відчували себе незадоволеними поточним порядком. Врешті-решт, ці неузгодженості та конфлікти в міжнародній політиці призвели до серії криз, що наближали Першу світову війну.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Acte final du Congrès de Vienne du 9 Juin 1815. URL: <https://mjp.univ-perp.fr/traites/1815vienne.htm> (дата звернення: 1.3.2026).
2. Hugo V. Les Misérables. London: Penguin Books, 2012. 1232 p.
3. Abbenhuis M. An Age of Neutrals: Great Power Politics, 1815-1914. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 289 p.
4. Clark C. The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914. London: Penguin Books, 2013. 697 p.
5. Bruley Y. Histoire de la diplomatie et des relations internationales au XIXe siècle. Annuaire de l'École pratique des hautes études . 2017. №148. P. 271-276. DOI:10.4000/ashp.1979 (дата звернення: 31.3.2026).
6. Marleku A., Emini A. The Role of Congress of Vienna in the Emergence of Multilateralism. Acta Universitatis Danubius. Relationes Internationales. 2016. Vol. 9. No 1. URL: <https://journals.univ-danubius.ro/index.php/internationalis/article/view/3349/3545> (дата звернення: 31.3.2026).
7. Schroeder P. W. Did the Vienna Settlement Rest on a Balance of Power? The American Historical Review. 1992. № 97 (3). P. 683–706.
8. Лиман С. Віденська система міжнародних відносин у творчості Василя Карловича Надлера (1840–1894). Сіверянський літопис. 2023. No 1. С. 76–84. DOI: <https://doi.org/10.58407/litopis.230108> (дата звернення: 1.3.2026).
9. Кіссінджер Г. Дипломатія. Київ. КМ-Букс, 2023. 864 с.
10. Black J. A History of Diplomacy. London: Reaktion Books, 2010. 312 p.
11. Ghervas S. What was the Congress of Vienna? History Today. 2014. Vol. 64. Issue 9. P. 30-33. URL: <https://www.historytoday.com/archive/what-was-congress-vienna> (дата звернення: 1.3.2026).
12. Chapman T. Congress of Vienna, London: Routledge, 1998. 120 p.
13. Ціватий В. Г. Віденський конгрес (1814–1815 pp.): Інституціональний вимір європейського державотворення, зовнішньої політики і дипломатії (міжнародно-правовий аспект). Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2015. Вип.22(1). С. 114-123. С. 120-121.
14. Ціватий В. Г. Віденський конгрес 1814–1815 pp.: інституціональний вердикт європейського політико-дипломатичного та суспільно-історичного розвитку. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Київ, 2016. Вип. 25. С. 229-246.
15. Ціватий В. Г. Європейське відлуння і дороговкази Віденського конгресу: інституціональні та політико-дипломатичні витоки Європейського Союзу (теоретико-методологічний аспект). Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. 2016. Вип.15. С.167.
16. Ціватий В. Інституціоналізація європейського політико-дипломатичного простору доби раннього нового часу: від миру в Като-Камбрезі (1559 р.) до Віденського конгресу (1814–1815 pp.). Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. Вип. 2. Ч. 4. С. 96-103.
17. Delfiner, H. A. Alexander I, The Holy Alliance and Clemens Metternich. A Reappraisal. East European Quarterly. 2003. Vol. 37. No 2. P. 127-150.
18. Duchhardt H. Der Aachener Kongress 1818: Ein europäisches Gipfeltreffen im Vormärz Hardcover. München: Piper. 2018. 272с.
19. Lesaffer R. The Congress of Aachen [Aix-la-Chapelle] (1818) and the completion of the Vienna System. Oxford : Oxford University Press. 2018. URL: [https://kuleuven.limo.libis.be/discovery/fulldisplay?docid=lirias2363780&context=SearchWebhook&vid=32KUL\\_KUL:Lirias&lang=en&search\\_scope=lirias\\_profile&adaptor=SearchWebhook&tab=LIRIAS&query=any,contains,LIRIAS2363780&offset=0](https://kuleuven.limo.libis.be/discovery/fulldisplay?docid=lirias2363780&context=SearchWebhook&vid=32KUL_KUL:Lirias&lang=en&search_scope=lirias_profile&adaptor=SearchWebhook&tab=LIRIAS&query=any,contains,LIRIAS2363780&offset=0) (дата звернення: 1.3.2026).
20. Осташова В. О. Липій Є. А. Конгреси Священного Союзу як інструменти встановлення міжнародного правопорядку. Часопис Київського університету права. 2020. №2. С. 448-452. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2020.88> (дата звернення: 1.3.2026).
21. Роянова І. Історія становлення інституту нейтралізованих територій упродовж XIX – на початку XX століття. Міжнародне право. 2020. №5. С. 350-356. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.5.61> (дата звернення: 31.3.2026).
22. Срібняк І. Утворення єдиного Італійського королівства (1848-1870). Гетьманський альманах. Київ, 2002. Ч. I. С. 95-107.
23. Окладна М. Г., Сливна В. А. Протокол вручення вірчих грамот у європейських країнах: загальне та особливе. Право та інноваційне суспільство. 2020. № 2 (15). С. 28-34. DOI: [https://doi.org/10.37772/2309-9275-2020-2\(15\)-5](https://doi.org/10.37772/2309-9275-2020-2(15)-5) (дата звернення: 1.3.2026).
24. Ferragu G. L'invention des normes diplomatiques, 1815-1961 : la politesse des rois. Monde(s). 2014. No. 5. Mai. P. 81-98. DOI : 10.3917/mond.141.0081 (дата звернення: 1.3.2026).
25. Перша світова війна у фокусі історії (дипломатичні та політичні колізії Великої війни) / С. Й. Бобилева, С. М. Гакман, Л. М. Жванко, О. М. Кадол, А. М. Киридон. Київ, Кондор-Видавництво, 2016. 351 с.

26. Лиман С. Дипломатична діяльність Клеменса фон Меттерніха у творчості Василя Карловича Надлера (1840-1894). Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи: збірник наукових праць. Кам'янець Подільський, 2022. Вип. 10. С.376-395. DOI: 10.32626/2309-2262.2022-10.376-395 (дата звернення: 1.3.2026).
27. Lyman S. The foreign policy of Klemens von Metternich in the works of V. K. Nadler (1840–1894). Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія». 2023. Вип. 63. С. 75-96. DOI:10.26565/2220-7929-2023-63-04 (дата звернення: 1.3.2026).
28. Brown D. Palmerston. London: Yale university press, Yale UP, 2010. 573 p.
29. Palmer A. Metternich: Councillor of Europe. London: Faber and Faber, 2010. 432 p.
30. Elrod R. B. The Concert of Europe: A Fresh Look at an International System. World Politics. 1976. Volume 28, Issue 2, January. P. 159–174.
31. Gülboy B. S. Reassessing the Concept of Peace in the Concert of Europe: A European Model of Security Based upon Cooperation of States against People. Journal of Applied And Theoretical Social Sciences. 2022. Vol. 4, No. 2. P. 144–163. DOI:10.37241/jatss.2022.60 (дата звернення: 1.3.2026).
32. Lascurettes K. The Concert of Europe and Great-Power Governance Today: What Can the Order of 19th-Century Europe Teach Policymakers About International Order in the 21st Century? Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2017. 34 p.
33. Harris S. M. The Global Construction of International Law in the Nineteenth Century: The Case of Arbitration. *Journal of World History*. 2016. Vol. 27, No. 2. P. 303-325.
34. Lorca A. B. Universal International Law: nineteenth century histories of imposition, appropriation and circulation. *Harvard International Law Journal*. 2010. Vol. 51. No 2. P. 475-552. URL: [http://asiansil-jp.org/wp/wp-content/uploads/2012/07/arnulf\\_becker\\_lorca.pdf](http://asiansil-jp.org/wp/wp-content/uploads/2012/07/arnulf_becker_lorca.pdf) (дата звернення: 31.3.2026).
35. Packeiser M. P. The Origins of an International Legal Order of Peace and Justice. *Peace through Law*. Leiden: Brill. 2026. 472 p.
36. Santos E. A. The Nineteenth Century's Impact on Modern International Law. 2024. URL: <https://www.diplomacyandlaw.com/post/the-nineteenth-century-s-impact-on-modern-international-law> (дата звернення: 1.3.2026).
37. Rosecrance, R. N. War and Peace. *World Politics*. 2002. Vol. 55, No. 1 P. 137-166. DOI: <https://doi.org/10.1353/wp.2003.0007> (дата звернення: 31.3.2026).
38. Holmes S. Two Concepts of Legitimacy: France after the Revolution. *Political Theory*. 1982. Vol. 10. No. 2 (May). P. 165-183.
39. Acte final de la Conférence internationale de la paix (1899 и 1907). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-finact-1899/final-act?activeTab=>(дата звернення: 1.3.2026).
40. Scott J. B. The Hague Peace Conferences of 1899 and 1907. Baltimore: Johns Hopkins Press, 2010. 910 p.
41. Cooper S. E. Patriotic Pacifism: Waging War on War in Europe, 1815–1914. New York: Oxford University Press, 1991. 326 p.
42. Koskenniemi M. The Gentle Civilizer of Nations The Rise and Fall of International Law 1870–1960. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 558 p.
43. Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armies in the Field. Geneva, 6 July 1906. <https://ihl-databases.icrc.org/ruihl-treaties/gc-1906>
44. Traité de Londres, 1839. URL: <https://mjp.univ-perp.fr/constit/be1839.htm>
45. Best A.; Hanhimäki, J. M.; Maiolo, J. A.; Schulze, K. E. International History of the Twentieth Century and Beyond. 3rd ed. London; New York: Routledge, 2014. 696 p.
46. Bentham J. Colonization Company Proposal. *The Collected Works of Jeremy Bentham: Panopticon versus New South Wales and Other Writings on Australia*, eds. Causer, Tim and Schofield, Philip. London: UCL Press, 2022. P. 401-432.
47. Хижняк І. А. Нова історія міжнародних відносин у системному форматі (1648–1918). Київ : Вид. дім “Персонал”, 2009. 224 с.
48. Wilson W. Address of the President of the United States: delivered at a joint session of the two houses of Congress, January 8, 1918. Washington, 1918. 8 p.

Стаття надійшла до редакції 03.03.2026  
Стаття рекомендована до друку 11.05.2026

Переглянуто 07.04.2026  
Опубліковано 30.05.2026

### S. I. LYMAN

Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of World Politics,  
Diplomacy and Travel Business,

E-mail: [s.lyman@karazin.ua](mailto:s.lyman@karazin.ua) ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-0371-7181>

V. N. Karazin Kharkiv National University  
Kharkiv, 61022, Svobody square, 4

## LEGAL PRINCIPLES AND DIPLOMATIC PRACTICES IN THE CONTEXT OF THE CONFLICT-PRONE NATURE OF THE VIENNA SYSTEM (1815–1914)

**ANNOTATION.** *Introduction.* The relevance of this study is determined by the need for a deeper understanding of the historical origins of the modern system of international relations and international law, much of which traces back to the Vienna system of 1815–1914. The analysis of the legal principles and diplomatic practices of this period allows for identifying patterns in the functioning of mechanisms such as the balance of power, legitimacy, and collective diplomacy as a system for preventing global conflicts, which continue to be significant in the contemporary world.

*Summary of the main results of the study.* The article presents a comprehensive analysis of the diplomatic and international-legal aspects of the formation of the Vienna system of international relations, which emerged from the decisions of the Congress of Vienna (1814–1815), as well as the key contradictions and sources of conflict-proneness within the new international order. It examines the diplomatic mechanisms that ensured the system's operation, its influence on the development of international law, and the practice of multilateral negotiations. The significance of the decisions of

the Vienna Congress and other 19th–early 20th century international forums for the establishment of a stable international order in Europe and the development of the so-called “Concert of European Powers” is highlighted. The study emphasizes that while the Vienna system sought to maintain peace through the principles of collective security and diplomatic agreements, it could not fully neutralize the rise of nationalist and imperialist ambitions in individual states. International law and diplomacy of the time were limited in effectiveness due to the absence of a unified legal framework applicable to all participants. Considering the contemporary transformation of the global order, the historical experience of the Vienna system is crucial for understanding the nature of interstate conflicts.

**Conclusion.** The study concludes that the Vienna system of international relations represented a significant stage in the development of diplomacy and international law, establishing mechanisms for collective conflict resolution and maintaining a balance of power among Europe’s leading states. At the same time, internal contradictions, disputes among major powers, the emergence of new actors, the formation of military-political blocs, and violations of the status quo contributed to the growth of conflict-proneness in the international environment and ultimately led to its crisis and the outbreak of the First World War.

**KEYWORDS:** *Vienna system of international relations, diplomacy, conflicts, international law, balance of power, international congresses.*

## REFERENCES

1. Acte final du Congrès de Vienne du 9 Juin 1815. URL: <https://mjp.univ-perp.fr/traites/1815vienne.htm> (accessed: 1.3.2026).
2. Hugo V. (2012). *Les Misérables*. London: Penguin Books. 1232 p.
3. Abbenhuis M. (2014). *An Age of Neutrals: Great Power Politics, 1815-1914*. Cambridge: Cambridge University Press. 289 p.
4. Clark C. (2013). *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*. London: Penguin Books. 697 p.
5. Bruley Y. (2017). Histoire de la diplomatie et des relations internationales au XIXe siècle. *Annuaire de l'École pratique des hautes études*. No 148. P. 271-276. DOI:10.4000/ashp.1979 (accessed: 1.3.2026).
6. Marleku A., Emini A. (2016). The Role of Congress of Vienna in the Emergence of Multilateralism. *Acta Universitatis Danubius. Relationes Internationales*. Volume 9. No 1. URL: <https://journals.univ-danubius.ro/index.php/internationalis/article/view/3349/3545> (accessed: 1.3.2026).
7. Schroeder P. W. (1992). Did the Vienna Settlement Rest on a Balance of Power? *The American Historical Review*. No 97 (3). P. 683–706.
8. Lyman S. (2023). The Vienna System of International Relations in the Works of Vasyl Karlovych Nadler (1840–1894). *Siverian chronicle*. No. 1, pp. 76–84. DOI: <https://doi.org/10.58407/litopis.230108> (accessed: 1.3.2026) (in Ukrainian).
9. Kissinger H. (2023). *Diplomacy*. Kyiv: KM-Books (in Ukrainian).
10. Black J. A. (2010). *History of Diplomacy*. London: Reaktion Books. 312 p.
11. Ghervas S. (2014). What was the Congress of Vienna? *History Today*. Volume 64. Issue 9. P. 30-33. URL: <https://www.historytoday.com/archive/what-was-congress-vienna> (accessed: 1.3.2026).
12. Chapman T. (1998). *Congress of Vienna*. London: Routledge. 120 p.
13. Tsivaty V. H. (2015). The Congress of Vienna (1814–1815): The Institutional Dimension of European State-Building, Foreign Policy, and Diplomacy (International Legal Aspect). *Scientific Bulletin of the Diplomatic Academy of Ukraine*. Issue 22 (1). P. 114–123. (in Ukrainian).
14. Tsivaty V. H. (2016). The Congress of Vienna (1814–1815): An Institutional Verdict of European Political-Diplomatic and Socio-Historical Development. *Ukraine’s International Relations: Scientific Searches and Findings*. Issue 25. P. 229–246 (in Ukrainian).
15. Tsivaty V. H. (2016). The European Echo and Guidelines of the Congress of Vienna: Institutional and Political-Diplomatic Origins of the European Union (Theoretical and Methodological Aspect). *Bulletin of Mariupol State University. Series: History. Political Science*. Issue 15. P. 162-170. (in Ukrainian).
16. Tsivaty V. (2015). Institutionalization of the European Political and Diplomatic Space of the Early Modern Period: From the Peace of Cateau-Cambrésis (1559) to the Congress of Vienna (1814–1815). *Scientific Notes of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: History*. Issue 2, Part 4. P. 96–103. (in Ukrainian).
17. Delfiner, H. A. (2003). Alexander I, The Holy Alliance and Clemens Metternich. A Reappraisal. *East European Quarterly*. Volume 37. No 2. P. 127-150.
18. Duchhardt H. (2018). *Der Aachener Kongress 1818: Ein europäisches Gipfeltreffen im Vormärz* Hardcover. München: Piper. 272 c.
19. Lesaffer R. (2018). *The Congress of Aachen [Aix-la-Chapelle] (1818) and the completion of the Vienna System*. Oxford : Oxford University Pres. URL: [https://kuleuven.limo.libis.be/discovery/fulldisplay?docid=lirias2363780&context=SearchWebhook&vid=32KUL\\_KUL:Lirias&lang=en&search\\_scope=lirias\\_profile&adaptor=SearchWebhook&tab=LIRIAS&query=any,contains,LIRIAS2363780&offset=0](https://kuleuven.limo.libis.be/discovery/fulldisplay?docid=lirias2363780&context=SearchWebhook&vid=32KUL_KUL:Lirias&lang=en&search_scope=lirias_profile&adaptor=SearchWebhook&tab=LIRIAS&query=any,contains,LIRIAS2363780&offset=0) (accessed: 31.3.2026).
20. Ostashova, V. O., & Lypii, Ye. A. (2020). Congresses of the Holy Alliance as Instruments for Establishing International Legal Order. *Journal of Kyiv University of Law*. No. 2. P. 448–452. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2020.88> (accessed: 1.3.2026) (in Ukrainian).
21. Roianova I. (2020). The History of the Formation of the Institute of Neutralized Territories during the 19th and Early 20th Centuries. *International Law*. No. 5. P. 350–356. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.5.61> (accessed: 1.3.2026) (in Ukrainian).
22. Sribniak I. (2002). The Formation of the Unified Kingdom of Italy (1848–1870). *Hetman Almanac*. Part I. P. 95–107. (in Ukrainian).
23. Okladna, M. H., & Slyvna, V. A. (2020). The Protocol of Presenting Letters of Credence in European Countries: General and Specific Features. *Law and Innovative Society*. No. 2 (15). P. 28–34. DOI: [https://doi.org/10.37772/2309-9275-2020-2\(15\)-5](https://doi.org/10.37772/2309-9275-2020-2(15)-5) (accessed: 1.3.2026) (in Ukrainian).

24. Ferragu G. (2014). L'invention des normes diplomatiques, 1815-1961 : la politesse des rois. *Monde(s)*. No. 5. Mai. P. 81-98. DOI : 10.3917/mond.141.0081 (accessed: 1.3.2026).
25. Bobylieva, S. Y., Hakman, S. M., Zhvanko, L. M., Kadol, O. M., & Kyrydon, A. M. (Eds.). (2016). *The First World War in the Focus of History (Diplomatic and Political Collisions of the Great War)*. Kyiv: Kondor Publishing. 351 p. (in Ukrainian).
26. Lyman S. (2022). The Diplomatic Activity of Klemens von Metternich in the Works of Vasyl Karlovych Nadler (1840–1894). *Problems of the History of Central and Eastern European Countries: Collection of Scientific Papers*. Vol. 10. P. 376–395. DOI: 10.32626/2309-2262.2022-10.376-395 (accessed: 1.3.2026). (in Ukrainian).
27. Lyman S. (2023). The foreign policy of Klemens von Metternich in the works of V. K. Nadler (1840–1894). *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: History*. Volume 63. P. 75-96. DOI:10.26565/2220-7929-2023-63-04 (accessed: 1.3.2026).
28. Brown D. (2010). *Palmerston*. London: Yale university press, Yale UP. 573 p.
29. Palmer A. (2010). *Metternich: Councillor of Europe*. London: Faber and Faber. 432 p.
30. Elrod R. B. (1976). The Concert of Europe: A Fresh Look at an International System. *World Politics*. Volume 28. Issue 2. P. 159–174.
31. Gülboy B. S. (2022). Reassessing the Concept of Peace in the Concert of Europe: A European Model of Security Based upon Cooperation of States against People. *Journal of Applied And Theoretical Social Sciences*. Volume 4. No. 2. P. 144–163. DOI:10.37241/jatss.2022.60 (accessed: 31.3.2026).
32. Lascurettes K. *The Concert of Europe and Great-Power Governance Today: What Can the Order of 19th-Century Europe Teach Policymakers About International Order in the 21st Century?* Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2017. 34 p.
33. Harris S. M. (2016). The Global Construction of International Law in the Nineteenth Century: The Case of Arbitration. *Journal of World History*. Volume 27, No 2. P. 303-325.
34. Lorca A. B. (2010). Universal International Law: nineteenth century histories of imposition, appropriation and circulation. *Harvard International Law Journal*. Volume 51. No 2. P. 475-552. URL: [http://asiansil-jp.org/wp/wp-content/uploads/2012/07/arnulf\\_becker\\_lorca.pdf](http://asiansil-jp.org/wp/wp-content/uploads/2012/07/arnulf_becker_lorca.pdf) (accessed: 1.3.2026).
35. Packeiser M. P. (2026). *The Origins of an International Legal Order of Peace and Justice. Peace through Law*. Leiden: Brill. 472 p.
36. Santos E. A. (2024). The Nineteenth Century's Impact on Modern International Law. URL: <https://www.diplomacyandlaw.com/post/the-nineteenth-century-s-impact-on-modern-international-law> (accessed: 1.3.2026).
37. Rosecrance R. N. (2002). War and Peace. *World Politics*. Volume 55, No 1. P. 137-166. DOI: <https://doi.org/10.1353/wp.2003.0007> (accessed: 1.3.2026).
38. Holmes S. (1982). Two Concepts of Legitimacy: France after the Revolution. *Political Theory*. Volume 10. No 2 (May). P. 165-183.
39. Acte final de la Conférence internationale de la paix (1899 и 1907). URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-finact-1899/final-act?activeTab=> (accessed: 1.3.2026).
40. Scott J. B. (2010). *The Hague Peace Conferences of 1899 and 1907*. Baltimore: Johns Hopkins Press. 910 p.
41. Cooper S. E. (1991). *Patriotic Pacifism: Waging War on War in Europe, 1815–1914*. New York: Oxford University Press. 326p.
42. Koskenniemi M. (2004). *The Gentle Civilizer of Nations The Rise and Fall of International Law 1870–1960*. Cambridge : Cambridge University Press. 558 p.
43. Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armies in the Field. Geneva, 6 July 1906. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/ru/ihl-treaties/gc-1906>
44. Traité de Londres, 1839. URL.: <https://mjp.univ-perp.fr/constit/be1839.htm>
45. Best A.; Hanhimäki, J. M.; Maiolo J. A.; Schulze K. E. (2014). *International History of the Twentieth Century and Beyond*. 3rd ed. London; New York: Routledge. 696 p.
46. Bentham J. (2022). *Colonization Company Proposal. The Collected Works of Jeremy Bentham: Panopticon versus New South Wales and Other Writings on Australia*, eds. Causer, Tim and Schofield, Philip. London: UCL Press. P. 401-432.
47. Khyzhniak, I. A. (2009). *Modern History of International Relations in a Systemic Format (1648–1918)*. Kyiv: Personal. 224 p. (in Ukrainian).
48. Wilson W. (1918). Address of the President of the United States: delivered at a joint session of the two houses of Congress, January 8, 1918. Washington. 8 p.

The article was received by the editors 03.03.2026  
The article is recommended for printing 11.05.2026

The article was revised 07.04.2026  
This article published 30.05.2026